

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

7

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
1955

ЗМІСТ:

	Стор.
<i>С. Чех</i> — Мати	3
<i>П. Чамата</i> — Здібності та їх виховання у дітей дошкільного віку	7
<i>М. Шейко</i> — Виховання правильної осанки у дітей дошкільного віку	13
<i>Г. Савицька</i> — Про підготовку дитини до навчання в школі	18

З ДОСВІДУ

<i>Т. Целіковська</i> — Як я готую дітей до школи на заняттях	25
<i>В. Авдеева</i> — Будівельні ігри на ділянці	28

БАТЬКАМ ПРО ВИХОВАННЯ

<i>Т. Рубцова</i> — Роль батьків у вихованні чесності і правдивості дитини	33
--	----

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Новачок (слова <i>О. Бродського</i> , муз. <i>П. Загурського</i>)	39
<i>П. Ходченко</i> — Галинчине оповідання	40
<i>Б. Комар</i> — Вареники	41
<i>В. Нестайко</i> — Каструля	42
<i>В. Росін</i> — Горіхи та їжак	43

НА ДОПОМОГУ КОЛГОСПНИМ ДИТЯЧИМ УСТАНОВАМ

<i>Г. Довбня, Г. Зельвенська</i> — План роботи вихователя в колгоспній дошкільній установі	44
<i>Ф. Полянська</i> — Про роботу колгоспного сезонного дитячого садка з батьками	48

Редакційна колегія:

О. Ф. Єгорова, Н. О. Красіна, Н. Ю. Переверзева, Ю. Ф. Петраківська, Є. К. Сухенко, П. С. Ходченко, П. Р. Чамата, Т. І. Цвєлих
(головний редактор)

Журнал «Дошкольное воспитание»
(на українском языке)

Техредактор *О. О. Чала.*

Коректор *А. І. Хорт.*

Адреса редакції: Київ, Ново-Павлівська, 2. Тел. 6-50-43.

БФ 10133. Зам. К-178. Тираж 15.000. Друк. арк. 3. Обл.-видавн. арк. 4,8.
Формат паперу 70×108¹/₁₆. Підписано до друку 23.VI 1955 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

Здібності та їх виховання у дітей дошкільного віку

П. ЧАМАТА,

кандидат педагогічних наук

XIX з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу поставив перед навчальними і виховними закладами нашої країни ряд нових серйозних завдань. Одним із таких завдань є — всебічний розвиток здібностей молодого, підростаючого покоління. Його реалізація є однією з важливих передумов для переходу нашого суспільства від соціалізму до комунізму. Тому дуже актуальним є завдання з'ясувати, що таке здібності і як вони розвиваються, виховуються у дітей, зокрема у дітей дошкільного віку. В цій статті ми й спробуємо дати відповіді на поставлені тут питання.

Під здібностями ми розуміємо *індивідуальні особливості людини, які забезпечують її найбільшу придатність до тих чи інших видів діяльності*. Так, наприклад, музикальний слух і почуття ритму роблять людину придатною для заняття музикою, конструктивна уява необхідна для того, щоб бути добрим техніком чи інженером-конструктором, висока спостережливість потрібна в роботі вченого, письменника, художника, вчителя і т. д.

Здібності мають місце в усіх галузях людської діяльності. Відомо, що люди, працюючи або навчаючись в однакових умовах, по-різному справляються з своїми завданнями, одні краще, інші — гірше. Це, звичайно, залежить від багатьох причин — від старанності людини, рівня її підготовки до праці чи навчання, стану здоров'я і т. д. Серед цих причин важливу роль відіграють і ті індивідуальні особливості людей, які називаються здібностями.

В психології ми розрізняємо *здібності загальні і спеціальні*. В поняття загальні здібності входять такі індивідуальні особливості людей, які обумовлюють успішне заняття їх не якоюсь однією діяльністю, а різними видами діяльності. Такі, наприклад, особливості, як уважність, спостережливість, пам'ятливість, вдумливість, наполегливість, самокритичність, витриманість і інші потрібні і для успішної роботи вченого, художника, письменника, і для успішної роботи лікаря, педагога, інженера, передовика промисловості чи сільського господарства. В поняття спеціальні здібності, навпаки, входять такі індивідуальні особливості людини, які визначають її здатність до діяльності в якійсь одній галузі, наприклад, в галузі малювання, музики, поезії, спорту, техніки, математики і т. д. До таких особливостей можна віднести гострий зір, музикальний слух, почуття кольору, почуття ритму, добрий голос, велику рухливість і спритність, творчу уяву, технічне мислення, абстрактне мислення і т. д.

Загальні і спеціальні здібності існують не окремо одні від одних, а у певній взаємодії і взаємозв'язку. Розвиток спеціальних здібностей людей великою мірою залежить від розвитку їх загальних здібностей і, навпаки, розвиток загальних здібностей значною мірою спирається на розвиток здібностей спеціальних.

Матеріальною основою здібностей є *здатки*. Здатки — це анатомо-фізіологічні особливості людини, з якими вона народжується. До задатків належать особливості в будо-

ві і функціях органів кровообігу, дихання, харчотравлення, кістково-м'язової системи, нервової системи, органів чуття.

Задатки це ще не є здібності, бо з готовими здібностями людина не народжується. Але задатки є необхідними внутрішніми передумовами для розвитку здібностей. Здібності розвиваються на основі відповідних задатків. Так, наприклад, людина навчається розмовляти завдяки тому, що в неї є для цього відповідні анатомо-фізіологічні передумови. Тварини, які цих передумов не мають, навчитись розмовляти не можуть.

Здібності є продуктом розвитку людини. Вони виникають на певному етапі цього розвитку і виявляються в різних формах діяльності. Так, наприклад, помічаючи, що дитина добре малює, ми говоримо, що вона має здібності до малювання, а помічаючи, що вона добре грає на якомусь музичному інструменті чи співає, ми говоримо, що вона має музичні здібності. Так само, спостерігаючи за діяльністю дітей, ми відзначаємо, що одні з них здібні до конструювання, другі — до декламації, треті — до танців, четверті — до математики і т. д. Говорячи про здібності дітей, ми завжди вказуємо на такі якості, яких у них при народженні не було, а які виникли в процесі їх розвитку, на певному його етапі.

Дослідження показують, що як задатки, так і здібності виникли і розвинулися в процесі історичного розвитку людського суспільства. В міру того, як у процесі цього розвитку виникали нові галузі праці, виникали, удосконалювались людські потреби та способи їх задоволення, виникали, розвивалися і людські здібності.

Особливо важливе значення в розвитку здібностей відіграв поділ праці в суспільстві. К. Маркс вказує, що людські здібності є не стільки причиною, скільки наслідком поділу праці між людьми. Поділ праці в суспільстві приводив до виникнення все нових і нових галузей діяльності. Люди, зайняті в цих галузях діяльності, поступово удосконалювали процес виробництва, одночасно

розвиваючи, удосконалюючи в цьому процесі і свої здібності.

Здібності відіграють важливу роль в житті і діяльності людей. Вони є важливим фактором у розвитку всіх галузей діяльності, у піднесенні її якості. Пізнання законів розвитку природи і суспільства, створення науки, техніки, літератури і мистецтва ґрунтується на діяльності людей, в якій виявляються їх різноманітні здібності.

Особливо важливу роль відіграють здібності в житті і діяльності радянських людей. У нас «не майновий стан, не національне походження, не статъ, не службовий стан, а особисті здібності і особиста праця кожного громадянина визначають його становище в суспільстві» (Й. В. Сталін). «Від кожного по його здібностям, кожному по його праці» — основний принцип, який визначає становище громадян у нашому соціалістичному суспільстві. Тому наш Радянський Уряд і Комуністична партія створюють всі умови для розвитку здібностей у людей, зокрема, для їх розвитку у молодого, підростаючого покоління.

Спостереження і дослідження показують, що в здібностях людей є значні індивідуальні відмінності. Ці відмінності виявляються в тому, що одні люди більш здібні до однієї діяльності, а другі — до іншої, що в одній і тій же галузі діяльності одні люди виявляють вищі, а інші — нижчі здібності. Про людей, які в своїй діяльності виявляють визначні здібності і створюють продукти великої суспільної цінності, ми кажемо, що вони обдаровані, талановиті, геніальні.

Індивідуальні відмінності в здібностях людей спостерігаються на всіх етапах суспільно-історичного розвитку. Вони є і в людей соціалістичного суспільства. В. І. Ленін вказував, що при соціалізмі у людей будуть різні здібності. «Коли говорять..., що люди не рівні, — пише він, — то під рівністю розуміють рівність здібностей, або однаковість фізичних сил і душевних здібностей людей. Само собою розуміється, що в цьому значенні люди не рівні. Ні одна розумна людина і ні один со-

ціаліст не забуває цього». Відмінності у здібностях людини, як зазначають класики марксизму-ленінізму, збережуться і в комуністичному суспільстві, в якому життя людей і їх положення в суспільстві буде регулюватись принципом — «від кожного по його здібностям, кожному по його потребах».

Які ж причини відмінностей у здібностях людей?

Однією з важливих причин цих відмінностей є відмінності у природжених задатках. Відомо, наприклад, що вже при народженні діти відрізняються одні від одних в рості, вазі, мають деякі особливості в будові і функціях кістково-м'язового апарату, в будові і функціях внутрішніх органів, органів чуття, нервової системи. Так, наприклад, акад. І. П. Павлов зазначає, що вже з народження люди за типом своїх нервових систем поділяються на чотири групи, залежно від сили, рівноваги і рухливості процесів збудження і гальмування, які лежать в основі нервової діяльності. Зрозуміло, що відмінності у вроджених задатках позначаються певною мірою на майбутньому розвитку дітей, зокрема і на розвитку тих їх якостей, які ми називаємо здібностями.

Проте провідну роль у розвитку здібностей дітей, наявних у них індивідуальних відмінностей, відіграють не вроджені задатки, а умови життя дітей, їх навчання, освіта і виховання. Здібності формуються на основі задатків. Але між задатками і здібностями існують не однозначні, а багатозначні зв'язки. Які саме здібності сформуються на основі тих чи інших задатків, залежатиме не від самих задатків, а від умов життя дитини, від її навчання та виховання. Так, наприклад, усі діти народжуються з задатками навчитися розмовляти. Але якою мовою, або якими мовами дитина розмовлятиме, буде залежати від того, в яких умовах вона житиме, хто і як її буде навчати та виховувати. Саме від навчання і виховання, а не від вроджених задатків, буде залежати, що одна дитина добре володітиме двома-

трьома мовами, а друга — погано володітиме однією мовою.

Не всі задатки, з якими народжується дитина, перетворюються в здібності, а тільки ті, які знайдуть для цього розвитку відповідні умови. Так, лише в процесі навчання і виховання задатки людини до читання і письма перетворюються в її здібності читати і писати. Коли ж цих умов в житті людини не настає, то вона живе, а іноді і вмирає неписьменною. Сказане стосується і здібностей до малювання, музики, техніки і т. д. Задатки, які не знаходять відповідних умов для свого перетворення в здібності, так і лишаються нерозвиненими, лишаються тими «дрімаючими силами» природи людини (К. Маркс), які за її життя не знаходять своєї реалізації.

З попереднього ми вже знаємо, що з готовими здібностями діти не народжуються. Вони народжуються лише із внутрішніми передумовами до розвитку здібностей — з задатками. Здібності завжди є продуктом розвитку дитини, продуктом її навчання і виховання.

Будучи складними психічними властивостями, здібності починають розвиватися не зразу. Щоб у дитини виявились здібності до тієї чи іншої галузі діяльності, треба щоб вона досягла певного рівня фізичного та психічного розвитку, набула певних знань і життєвого досвіду.

Все ж треба сказати, що як загальні, так і спеціальні здібності в значній кількості випадків починають виявлятися досить рано.

В педагогічній та психологічній літературі наводиться чимало фактів, які вказують, що вже діти дошкільного віку в багатьох випадках виявляють виключний інтерес до природних і суспільних явищ, до життя і праці людей, виняткову допитливість, високу спостережливість і уважність, добру пам'ять і ін., в чому не можна не вбачати раннього прояву загальних здібностей дітей. З подібними фактами ми часто зустрічаємося і під час спостережень за життям та діяльністю дітей в умовах сім'ї та дитячого садка. Очевидно, завжди, коли маленькі діти вра-

жають нас своєю допитливістю, до-тепністю, гострою пам'яттю, спостережливістю, багатою, милозвучною мовою і т. д., ми маємо справу з такими ранніми проявами загальних здібностей.

В педагогічній та психологічній літературі описано і чимало випадків раннього прояву спеціальних здібностей. Так, наприклад, наш вітчизняний видатний композитор Римський-Корсаков уже з двох років добре розрізняв мелодії, які співала його мати, в чотири роки наспівував усе, що грав батько, а незабаром і сам почав підбирати на фортепіано почуті від батька п'єси. Відомий композитор Моцарт з трьох років почав грати на клавесині, мав виключну музикальну пам'ять і в чотири роки почав komponувати музичні твори. У Гайдна музикальні здібності почали виявлятися з чотирьох років. Дуже рано виявилися музикальні здібності у наших радянських композиторів Шостаковича, Прокоф'єва і ін.

У наших видатних вітчизняних художників І. Є. Рєпіна та В. О. Серова здібності до малювання виявилися в чотири роки, у В. І. Сурікова в шість років. Художник О. Іванов виявив себе настільки здібним до малювання, що вже в одинадцять років був зарахований до Художньої академії. Один з найвидатніших художників Італії Рафаель виявив свої творчі здібності у вісім років, а Мікель-Анджело — у тринадцять. В літературі наводиться також чимало випадків раннього вияву здібностей в галузі поетичної творчості, конструювання і ін.

Дуже багато випадків раннього прояву спеціальних здібностей ми спостерігаємо в наші часи у наших радянських дітей. Вже серед дошкільників ми знаходимо багато дітей, здібних до музики, до співів, до танцю, до малювання, до ліплення, до декламації, до конструювання і т. д. В яскравій формі ми спостерігаємо прояви цих здібностей в художніх виступах дітей під час свят, на виставках дитячих малюнків, ліпок, аплікацій і т. д. Всі ці діти-дошкільники при дальнішому

розвитку їх здібностей заповнюють наші музичні, художні, хореографічні школи й інші заклади, які покликані розвивати і виховувати спеціальні здібності дітей.

Спостереження показують, що, як правило, раніше виявляються здібності в галузі художніх форм діяльності, а пізніше—в галузі технічній, математичній тощо. Це пояснюється, очевидно, тим, що для виявлення здібностей у цих останніх галузях потрібно мати більше спеціальних знань і життєвого досвіду, а також більш розвинене мислення.

Які ж основні умови розвитку здібностей і які шляхи їх виховання?

Відомо, що *однією з важливих умов розвитку здібностей є внутрішні передумови, задатки, з якими дитина народжується.* Але ці передумови при народженні дитини перебувають ще в нерозвиненому, недосконалому стані. Недосконалою при народженні є нервова система дитини, її органи чуття, кістково-м'язовий апарат, інші органи тіла. Зрозуміло, що на основі цих недосконалих передумов ні загальні, ні спеціальні здібності розвиватися не можуть. Тому ставлячи перед собою завдання розвивати здібності у дітей, треба насамперед подбати про розвиток, удосконалення тих внутрішніх передумов при розвитку здібностей, з якими діти народжуються. Конкретно мова йде про те, щоб забезпечити нормальний розвиток нервової системи і органів чуття дитини, нормальний розвиток кістково-м'язового апарату і т. п., тобто забезпечити нормальний фізичний розвиток дитини. Лише при умові нормального фізичного розвитку дитини можуть нормально розвиватися ті її індивідуальні властивості, які ми називаємо здібностями. Ті чи інші ухили від норми в фізичному розвитку дитини завжди ведуть до затримки в розвитку здібностей. Ми добре знаємо, наприклад, що певні ухили від норми в розвитку зору або слуху у дітей ведуть до затримки в розвитку їх здібностей до малювання чи музики, а певні дефекти в розвитку мовних органів можуть привести до затримки розвитку здібності розмовляти.

Отже, говорячи про вродженість передумов до розвитку здібностей дітей, ми не повинні думати, що ці передумови є у дитини при народженні в закінченому вигляді і далі не розвиваються. З віком дітей вони розвиваються, удосконалюються, створюючи дедалі все нові і нові можливості для розвитку їх здібностей. Тому, дбаючи про здоров'я дитини, про її нормальний фізичний розвиток, ми тим самим створюємо відповідні умови для розвитку її здібностей.

Важливою умовою розвитку здібностей є діяльність дітей. З попереднього ми знаємо, що здібності дітей виявляються лише в діяльності. Здібності дитини до малювання виявляються в тій її діяльності, яку ми називаємо малюванням, здібності до музики — в музичній діяльності, здібності до конструювання — в конструктивній діяльності і т. д. Поза діяльністю здібності дітей виявлятися не можуть. Отже, діяльність дітей насамперед служить нам засобом для розпізнавання, діагностики їх здібностей. Коли ми хочемо дізнатися, до чого найбільше схильна дитина, в чому вона виявляє найбільшу умілість, треба створити такі умови, щоб вона могла випробувати себе в різних галузях діяльності, — і в малюванні, і в музиці, і в танцях, і в ліпленні, і в аплікації, і в конструюванні і т. д. А це дуже важливо, оскільки розпізнавши здібності дітей, ми з більшим успіхом зможемо керувати їх далішим розвитком.

Але діяльність дітей служить нам не лише засобом розпізнавання, діагностики здібностей, а й засобом розвитку здібностей. Здібності в діяльності дітей не лише виявляються, а й формуються. Розвиток у дітей музичних, живописних, хореографічних, поетичних, конструктивних і інших здібностей вимагає того, щоб вони систематично грали, співали, малювали, танцювали, декламували, конструювали і т. д. Поза участю дітей у тих чи інших конкретних формах діяльності здібності розвиватися не можуть. Отже, дбаючи про розвиток здібностей дітей, треба створювати такі умови,

які давали б їм можливість вправлятися в різних галузях діяльності і вміло скеровувати, направляти цю їх діяльність.

Важливу роль у формуванні здібностей дітей відіграє набування ними відповідних знань, умінь і навичок. Здібностей людини не можна, звичайно, звести до її знань. Дорослі чи діти з приблизно однаковими знаннями можуть бути неоднакові за здібностями. Щоб зробити висновок про їх здібності, треба принаймні знати, скільки часу і зусиль вони витратили на набування наявних у них знань та умінь. Але знання є найбільш необхідною умовою для розвитку, удосконалення здібностей.

Щоб стати, наприклад, справді здібним математиком і просувати цю науку своїми дослідженнями вперед, треба опанувати всі досягнення математичної науки. Щоб виявити себе здібним в тій чи іншій галузі техніки і сконструювати якусь нову машину, треба обізнатися з машинами, які сконструйовані раніше у цій галузі. Розвиток здібностей в галузі музики вимагає від людини знання історії і теорії музики, досконалих умінь грати на одному чи кількох музичних інструментах; розвиток здібностей до малювання — знання історії і теорії живопису, хімії фарб, техніки малювання.

Щоб досягти високого рівня розвитку здібностей в будь-якій галузі діяльності, треба оволодівати досягненнями теорії і практики в цій галузі. Найздібніша людина, якщо вона перестає вчитися, набувати нові знання і уміння, зупиняється в своєму розвитку, а то і відстає.

Звичайно, діти-дошкільники мають обмежені можливості набувати знання і вміння в тих галузях діяльності, до яких вони виявляють здібності. Але і їх уже в певних межах і в доступних формах можна, напр., ознайомлювати з видатними нашими композиторами, художниками, поетами, письменниками і деякими їх творами, талановитими виконавцями в галузі музики, декламації тощо, давати елементи нотної грамоти, розуміння перспективи, правила сполучення кольорів, виробляти певні уміння та навички і т. д.

При цьому обов'язково треба враховувати вікові можливості дітей, не перевантажувати і не перевтомлювати їх, що іноді має місце. Так, іноді помітивши у дитини здібності до музики, дорослі змушують її годинами вправлятися в грі на роялі чи скрипці, втомлюючи її, одбиваючи тим самим охоту і інтерес до цієї діяльності. Особливо часто ми спостерігаємо факти, коли батьки своїх маленьких дітей, здібних до декламації, змушують розучувати великі за обсягом і важкі для розуміння вірші, лише для того, щоб показати іншим, які їх діти здібні й розумні, не усвідомлюючи тієї великої шкоди, якої вони завдають дітям.

Важливою умовою формування здібностей є *працьовитість людини, її інтерес, любов до праці взагалі*. Відомо, що Ломоносов, Попов, Яблочкін, Павлов, Мічурін, Цюлковський, Толстой, Горький, Чайковський були високо обдарованими людьми. І водночас вони були людьми дуже працьовитими, людьми, які все життя невтомно працювали, домагаючись здійснення поставлених цілей. Їх працьовитість була важливою передумовою розвитку їх здібностей, талановитості. «Талант, — писав О. М. Горький, — розвивається з любові до справи». Цікавлячись тією чи іншою діяльністю, виявляючи свою активність в напрямі цієї діяльності, людина весь час удосконалюється в ній і тим самим розвиває свої здібності. Висока працьовитість і здібності особистості існують в єдності. Працьовитість і здібності виявляються в цілеспрямованій діяльності людини, в її активності, в прагненні будь-що досягти поставленої мети. Без працьовитості здібності людини не можуть розвиватися успішно. Виховання цієї працьовитості, інтересу, любові до праці треба починати ще з дошкільного віку. Наукові спостереження і досвід показують, що вже дітям-дошкільникам, звичайно, в певних межах, доступне розуміння не лише матері-

альної, а й моральної цінності людської праці, що є важливою передумовою виховання зазначених вище рис характеру дітей цього віку. В нашій літературі більш-менш докладно висвітлені і ті шляхи та засоби, якими ми досягаємо реалізації цього завдання. Тут ми хочемо лише наголосити, що реалізація цього дуже важливого завдання у виховній роботі з дітьми-дошкільниками створює найважливіші передумови для формування здібностей дітей, причому не тільки дітей цього віку, а й їх розвитку на дальших ступенях.

В зв'язку з висвітленням цього питання слід, очевидно, згадати про негативний вплив на розвиток здібностей дітей прищеплення з раннього віку справді здібним дітям думки про те, що вони якісь особливі, стоять вище від інших дітей. Дуже шкідливо вихвалити здібну дитину в її присутності, захоплюватися нею, провіщати їй велике майбутнє. З педагогічного і психологічного боку зовсім невиправданим є вихваляння таких дітей в газетах чи журналах, вміщення їх портретів, що іноді має місце. Усе це викликає невиправдану самовпевненість у дітей, породжує егоїзм, створює неправильне уявлення про те, що їм все дається дуже легко. Іноді це призводить до того, що діти не привчаються до праці, не набувають умінь працювати над собою і виростають пестунцями.

Розвиток здібностей у дітей, як це ми бачили з попереднього, не зводиться до розвитку окремих психічних якостей. Розвиток здібностей ґрунтується на розвитку всіх фізичних і психічних якостей дитини, на розвитку особистості дитини в цілому. Тому, дбаючи про розвиток здібностей дітей, треба постійно дбати про створення нормальних умов для життя і діяльності дітей, дбати про їх нормальний розвиток і правильне виховання.